

Козак А. В., старший науковий співробітник
Науково-дослідної лабораторії освітології
Київського університету імені Бориса Грінченка,
кандидат педагогічних наук, Україна

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ

У статті проаналізовано сучасні підходи до класифікації педагогічних інновацій, розкрито сутність понять «інновація», «педагогічна інновація», з'ясовано основні типи нововведень у сучасній вищій школі.

Ключові слова: інновації, педагогічні інновації, класифікація інновацій.

Інновації в системі вищої освіти сьогодні набувають масового характеру і реалізуються на основі застосування нових ідей, послідовного впровадження інноваційних моделей і технологій навчання. Тому виникає об'єктивна потреба у класифікації педагогічних інновацій, що сприяє упорядкуванню знань про їх властивості та характеристики.

Важливі аспекти педагогічної інноватики відображені у працях К. Ангеловські, Л. М. Ващенко, В. І. Загвязинського, О. Г. Козлової, В. Ф. Паламарчук, Л. С. Подимової, С. Д. Полякова, М. М. Поташника, О. Я. Савченко, В. А. Слагстоніна, Н. Р. Юсуфбекової та інших науковців. Однак найбільш дискусійними лишаються питання класифікацій інновацій, тому що виділити типи педагогічних нововведень досить важко. Як правило, вони складні, базуються на великій кількості ознак і залежать від того, до якої сфери освіти належить нововведення (змісту, технології, управління, всієї системи в цілому).

Мета статті: проаналізувати найбільш поширені підходи до класифікації педагогічних інновацій, з'ясувати основні типи нововведень у сучасній вищій школі.

Під педагогічними інноваціями розуміють комплексну діяльність, спрямовану на створення, використання й розповсюдження нового (новаций) у педагогічній теорії та практиці [6]. Однак сутність поняття «інновація» пов'язується не лише зі створенням і розповсюдженням принципово нового, але й з тими змінами, що відбуваються у способах діяльності та стилі мислення педагога [5]. Як пише Р. Н. Юсуфбекова, інновація — це такий зміст можливих змін педагогічної діяльності, які ведуть до раніше невідомого стану, результату, що розвивають теорію і практику навчання і виховання [8].

Отже, під педагогічними інноваціями слід розуміти цілеспрямовану, осмислену зміну педагогічної діяльності (і управління цією діяльністю) через розробку та введення в закладах освіти педагогічних та управлінських нововведень.

Сьогодні існує багато різних підходів до класифікації інновацій.

Російські дослідники О. Г. Хомерики, М. М. Поташник і О. В. Лоренсов пропонують виділяти типи нововведень, які об'єднані за різними класифікаційними ознаками [6].

1. За віднесеністю нововведень до тієї чи іншої частини навчально-виховного процесу виділяють такі типи нововведень: у змісті освіти; у методиках, технологіях, формах, методах, прийомах, засобах навчально-виховного процесу; в організації навчально-виховного процесу; в управлінській системі освітнього закладу.

2. За масштабом перетворень: часткові (локальні, одиничні), не пов'язані між собою нововведення; модульні (комплекс часткових, пов'язаних між собою, що належать, наприклад, до однієї групи предметів) нововведення; системні (охоплюють весь навчальний заклад) нововведення. Вони передбачають або перебудову всього закладу під певну ідею, концепцію, або створення нового освітнього закладу на базі попереднього.

3. За інноваційним потенціалом: модифікаційні нововведення (пов'язані з удосконаленням, раціоналізацією, видозміною, модернізацією). Це може бути програма, методика, окрема розробка тощо; комбінаторні нововведення (передбачають нове конструктивне поєднання елементів раніше відомих методик, які в даному варіанті ще не використовувались); радикальні нововведення (виникають в результаті творчої інтеграції і сприяють створенню принципово нових засобів).

4. Стосовно свого попередника нововведення поділяють на: заміщуючі (коли нововведення вводиться замість якогось конкретного застарілого засобу); скасовуючі (суть нововведення полягає у припиненні діяльності певного органу, об'єднання, форми роботи, у відміні програми без заміни їх іншими, якщо вони неперспективні з огляду на потреби розвитку навчального закладу або гальмують його); відкриваючі (такі нововведення передбачають освоєння нової програми, нового виду освітніх послуг, нової технології тощо); ретровведення (освоєння нового для навчального закладу в даний момент, але це нове колись вже існувало в педагогічній практиці) [6].

К. Ангеловські виділяє такі основні ознаки поділу інновацій на типи:

1) сфера, у якій здійснюється нововведення (у змісті освіти, у технології, в організації, в управлінні, в освітній екології);

2) спосіб виникнення новаторського процесу (систематичні, планові, заздалегідь задумані; стихійні, спонтанні, випадкові);

3) ширина та глибина новаторських використань (масові, значні, глобальні, стратегічні, суттєві та ін.);

4) основи появи нововведень (зовнішні, внутрішні) [1, 42].

Широкого вжитку набула класифікація інновацій за першою ознакою.

Стосовно «випадкових» інновацій, ми не поділяємо думку автора. Адже знаючи природу виникнення інновацій, вони не можуть бути випадковими, оскільки основне їх призначення — це вирішення певних проблем. Ця класифікація інновацій носить загальний характер, а тому може застосовуватися у будь-якій іншій галузі.

Н. Р. Юсуфбекова пропонує класифікувати нововведення за такими параметрами: місцем появи (в науці або практиці); часом появи (історичні або сучасні); ступенем очікуваності, прогнозування і планування (очікувані й несподівані, плановані й незаплановані); можливістю впровадження (сучасні й несучасні, такі, що порівняно легко впроваджуються, і такі, що важко впроваджуються); галуззю педагогічного знання (дидактичні, історико-педагогічні); ступенем новизни (абсолютні й відносні); мірою перетворення педагогічних процесів (що вносять корінні та часткові зміни); належністю до педагогічної системи (системні й несистемні); оригінальністю (оригінальні й малооригінальні) [8, 84–87].

Розгалужену систему типології освітніх інновацій пропонує один із провідних російських дослідників А. Хуторський:

1) стосовно структурних елементів освітніх систем: нововведення в цілепокладанні, в завданнях, у змісті освіти та виховання, у формах, у методах, у прийомах, у технологіях навчання, в засобах навчання та освіти, в системі діагностики, в контролі, в оцінці результатів тощо;

2) щодо особистого становлення суб'єктів освіти: в галузі розвитку певних здібностей учнів та педагогів, у сфері розвитку їх знань, умінь, навичок, способів діяльності, компетентності тощо;

3) за галуззю педагогічного застосування: в навчальному процесі, в навчальному курсі, в освітній галузі, на рівні системи навчання, на рівні системи освіти, в управлінні освітою;

4) за типами взаємодії учасників педагогічного процесу: в колективному навчанні, в груповому навчанні, в тьюторстві, в репетиторстві, в сімейному навчанні тощо;

5) за функціональними можливостями: нововведення-умови (які забезпечують оновлення освітнього середовища, соціокультурних умов тощо), нововведення-продукти (педагогічні засоби, проекти, технології тощо), управлінські нововведення (нові рішення в структурі освітніх систем та управлінських процедурах, що забезпечують їх функціонування);

6) за способами здійснення: планові, систематичні, періодичні, стихійні, спонтанні, випадкові;

7) за масштабом поширення: в діяльності одного педагога, методичного об'єднання педагогів, у школі, в групі шкіл, у регіоні, на федеральному рівні, на міжнародному рівні тощо;

8) за соціально-педагогічною вагою: в освітніх установах певного типу, для конкретних професійно-типологічних груп педагогів;

9) за обсягом новаторських заходів: локальні, масові, глобальні та ін.;

10) за ступенем передбачуваних перетворень: коригувальні, модифікуючі, модернізуючі, радикальні, революційні [7].

Слід підкреслити, що в рамках цієї типології одна інновація може мати декілька характеристик, і, відповідно, займати місця в різних блоках.

Відправною точкою класифікації інновацій, що пропонує Л. В. Буркова, є сутнісне узагальнення — парадигма [2, 1–9]. Усі інновації, що розробляються в педагогіці, на думку Л. В. Буркової, відповідають одній із трьох основних парадигм, що відображають сутність базових модифікацій навчання та виховання: парадигма авторитарної педагогіки, маніпулятивної педагогіки й педагогіки підтримки.

Існують й інші види класифікацій педагогічних інновацій, кожна з яких певною мірою є виправданою, оскільки в кожній з них розкрито певні ознаки конкретних інновацій та визначено критерії їх розрізнення.

Порівняльний аналіз різних класифікацій дозволив дійти висновку, що типи нововведень частіше всього класифікують за такими ознаками: *сфера застосування* (зміст освіти, методики, технології, форми, методи, засоби, управління освітою тощо); *інноваційний потенціал* (модифікаційні; комбінаторні; радикальні); *масштаб перетворення* (локальні; модульні; системні).

Найбільшого поширення в практиці роботи викладачів вищої школи набули модифікаційні інновації, пов'язані з удосконаленням, раціоналізацією, модернізацією того, що має зразок, аналог (оновлені навчальні плани і програми; підручники та навчальні посібники нового покоління; модульне навчання; застосування комп'ютерних технологій; нові педагогічні технології — діалогові, діагностичні, ігрові, евристичні, проєктні та ін.; нові функції викладача — консультативна, координаційна, мобілізуюча, партнерська; нова система оцінювання; моніторинг якості освіти тощо). Комбінаторні інновації передбачають конструктивно нове поєднання елементів уже відомих методик, технологій, змісту, які в такому вигляді раніше не використовувалися (розробка і впровадження нових інтегрованих навчальних дисциплін; аудіовізуальні курси; тренінги; мультимедіа технології; дистанційне навчання тощо). Радикальні інновації мають найвищий ступінь новизни й відповідають науковим відкриттям в освіті (нові концепції; нові системи навчання і виховання; розробка і впровадження принципово нових навчальних дисциплін із перспективних наукових напрямів; застосування якісно нових технологій; використання абсолютно нових методів управління).

На думку дослідників, причина радикальних інновацій у вищих навчальних закладах полягає у бажанні здобути або утвердити позицію лідера, досягти конкурентоспроможності або утримати її на ринку освітніх послуг та ринку праці завдяки високій якості освітньої діяльності та якості вищої освіти [4].

Системні інновації у вищій освіті базуються передусім на пошуку рішень щодо економічності, ефективності та результативності діяльності вищого навчального закладу і системи в цілому, вдосконаленні процесів підготовки, ефективності впровадження інноваційних технологій навчання. Наслідком таких інновацій можуть бути зміни організації навчального процесу відповідно до вимог Болонської декларації.

Одиничні інновації, на противагу системним, є випадковими у діяльності вищого навчального закладу. Це спонтанна реакція на нові можливості або загрози з боку зовнішнього чи внутрішнього середовища. Прикладами можуть слугувати відкриття нових спеціальностей, надання нових освітніх послуг, перманентне удосконалення процесу навчання чи системи управління. Впровадження та реалізація одиничних інновацій характеризується більшим ризиком і є менш ефективним порівняно з результатом дії системних [4].

Класифікація педагогічних інновацій є досить складним методологічним завданням, що, у свою чергу, ускладнює однозначне визначення критерію класифікації інновацій. Так, Г. І. Герасимов та Л. В. Ілюхіна як інтегративний критерій виокремлюють соціально-освітню цінність інновації, що містить у собі такі індикатори: ступінь зміни ефективності освітнього та педагогічного процесів з орієнтацією на перспективи суспільного розвитку; професійно-педагогічний і соціальний обсяг перетворень; ступінь професійно-педагогічного та соціального відтворення (широта кола споживачів і швидкість розповсюдження) [3].

Отже, огляд існуючих класифікацій педагогічних інновацій дозволяє констатувати, що питання пошуку єдиної основи для поділу інновацій залишається відкритим.

ДЖЕРЕЛА

1. Ангеловски К. Учителя и инновации / К. Ангеловски. — М. : Просвещение, 1991. — 159 с.
2. Буркова Л. В. Класифікація педагогічних інновацій — перший етап науково-педагогічної експертизи / Л. В. Буркова // Директор школи. — 2000. — № 35. — С. 1—9.
3. Герасимов Г. И. Инновации в образовании: сущность и социальные механизмы / Г. И. Герасимов, Л. В. Илюхина. — Ростов-на-Дону : НМД «Логос», 1999. — 136 с.

4. Ніколаєнко С. М. Рейтингові системи — складові національного моніторингу якості вищої освіти [Електронний ресурс] / С. М. Ніколаєнко. — Режим доступу: http://library.uipa.kharkov.ua/library/Documents/BolonProz/3/vis_shk_reit_sis.htm
5. Сласстенин В. А. Педагогика: Инновационная деятельность / В. А. Сласстенин, Л. С. Подымова. — М. : ИЧП «Издательство Магистр», 1997. — 224 с.
6. Хомерики О. Г. Развитие школы как инновационный процесс : метод. пособ. для руководителей образовательных учреждений / О. Г. Хомерики, М. М. Поташник, А. В. Лоренсов ; под ред. М. М. Поташника. — М. : Новая шк., 1994. — 64 с.
7. Хуторской А. В. Педагогическая инноватика: методология, теория, практика : науч. изд. / А. В. Хуторской. — М. : Изд-во УНЦ ДО, 2005. — 222 с.
8. Юсуфбекова Н. Р. Общие основы педагогической инноватики. Опыт разработки теории инновационных процессов в образовании / Н. Р. Юсуфбекова. — М. : НИИ теории и истории педагогики, 1991. — 91 с.

В статье проанализированы современные подходы к классификации педагогических инноваций, раскрыта сущность понятий «инновация», «педагогическая инновация»; выяснены основные типы нововведений в современной высшей школе.

Ключевые слова: инновации, педагогические инновации, классификация инноваций.

In the article the modern going is analysed near classification of pedagogical innovations; it is exposed essence of concepts «innovation», «pedagogical innovation»; the basic types of innovations are found out at modern higher school.

Key words: innovations, pedagogical innovations, classification of innovations.